

مطالعه معنای خصوصیات مسکن بر اساس گسترش مدل ابزار- غایت*

محسن افشاری^{۱*}، مهسا پایه دار^۲

۱۳۹۸/۰۶/۱۸

تاریخ دریافت مقاله :

۱۳۹۸/۱۲/۲۸

تاریخ پذیرش مقاله :

چکیده

تحقیقات اخیر در حوزه مطالعات مسکن با تلفیق مدل‌های اقتصادی، منجر به ایجاد روش‌های جدید مطالعه خصوصیات مسکن گردیده است. نقطه قوت این پژوهش‌ها، کاربرد آن در بازنگری سطوح مختلف برنامه‌ریزی مسکن است. یکی از ارکان مهم برنامه‌ریزی مسکن، مطالعه مسکن با توجه به اطلاعات مستند و قابل اطمینان است، که با توجه به آن‌ها بتوان به طراحی در حوزه مسکن و محیط‌های مسکونی پرداخت. ضرورت از انجام این پژوهش، تدوین چارچوبی است که به‌وسیله آن‌ها بتوان نیازها و اولویت‌های افراد در انتخاب مسکن را پیش‌بینی نمود و نتایج آن در برنامه‌های مسکن دخیل نمود. با توجه به ماهیت اکتشافی مسئله مطالعات معنای خصوصیات مسکن، روش تحقیق این مقاله به صورت کیفی و بر پایه استدلال منطقی خواهد بود. مدل ابزار-غایت که تاکنون در حوزه بازاریابی کاربرد داشته- است، با استفاده از تحقیقات دهه اخیر، در مطالعات مسکن استفاده و گسترش داده شده است. مدل ابزار-غایت مدلی است که تلاش می‌کند که گزینه‌های انتخابی افراد را با ارزش‌های اساسی و اهداف آن‌ها نسبت دهد. ارزش‌ها نقش مهمی در هدایت الگوهای انتخاب‌شده دارند. ایده اصلی در مدل ابزار-غایت این است که افراد گزینه‌ای را انتخاب می‌کنند که پیامد مطلوبی داشته و پیامدهای نامطلوب را به حداقل برساند. در این مدل ارتباط بین ارزش‌ها و خصوصیات غیر مستقیم است، که این ارتباط از طریق پیامدها حاصل می‌شود. برای بیان تحقق‌پذیری چارچوب پیشنهادی این تحقیق، کاربرد این روش در یک تحقیق نمونه موردی در محیط مسکن، صورت گرفته است، تا روند تبیین گزاره‌ها و نمودار سلسله پیامد-معنی خصوصیات قابل فهم باشد. نتایج بررسی نمونه موردی نشان داد که عوامل معنایی تأثیرگذار بر محیط مسکن در دو سطح قابل جمع‌بندی است. سطح اول عوامل معنایی، از «ارزش‌ها و روش زندگی جمعی و کلان» همچون: «جایگاه اجتماعی، حریمیت، هویت، خوشاوندی، امنیت و معیشت» نشأت می‌گیرند و سطح دوم عوامل ذهنی سازنده محیط‌های زندگی هستند که از «رویدادهای رفتاری خرد» همچون «تأمین خصوصیات کالبدی مناسب رویدادهای رفتاری»، «تسهیل روابط فضائی قرارگاه‌های رفتار»، «انتظام زمانی مناسب رویدادهای رفتاری»، و «تأمین شرایط مطلوب اقلیمی رویدادهای رفتاری» اثر می‌پذیرند. آنچه که این تحقیق به آن می‌پردازد، نیاز به رویکردهای نوین در حوزه مطالعات مسکن با استفاده از مدل ابزار-غایت است، که بیان می‌نماید، که چگونه می‌توان فرآیند استفاده از مدل ابزار-غایت را در تحقیقات مسکن، بهینه نمود.

کلمات کلیدی: مسکن، خصوصیات، معانی، مدل ابزار-غایت، گسترش.

* مقاله حاضر برگرفته از طرح پژوهشی نویسندگان با عنوان «تبیین چهارچوب مفهومی نیازسنجی کیفی مسکن» به شماره ثبت ۹۸۱۲/۹

دانشگاه هنر اصفهان است.

^{۱*} استادیار گروه معماری دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر اصفهان، اصفهان، ایران، (نویسنده مسئول)؛ m.afshary@au.ac.ir

^۲ کارشناس ارشد مطالعات معماری ایران، دانشگاه هنر اصفهان، اصفهان، ایران

مقدمه

پیوند وجود دارد. ارتباط بین ارزش‌ها و خصوصیات غیرمستقیم است، که این ارتباط از طریق پیامدها حاصل می‌شود (کولن، ۱۳۹۷، ص ۴۰). در این مدل، به این نکته توجه می‌شود که چه خصوصیتی چه پیامدهائی دارند و پیامدها کدام ارزش‌ها را از سوی بهره‌برداران هدف قرار می‌دهند. «مدل سلسله ابزار- غایت» مدلی است که ابتدا در بازاریابی بر اساس ربط خصوصیات و کشف پیامدها به ارزش‌های مورد نظر مشتریان اهمیت می‌دهد، و این مدل به لحاظ استفاده از یک مصاحبه نردبانی برای کشف سلسله «خصوصیت، پیامد و ارزش» به نظریه نردبانی^۲ نیز مشهور است.

پرسش‌ها و فرضیه تحقیق

با توجه به مطالب فوق، پرسش‌های تحقیق را این گونه می‌توان بیان نمود: (۱) چگونه می‌توان معنای خصوصیات مسکن را بر اساس مدل ابزار- غایت مطالعه نمود؟ و (۲) چگونه می‌توان با استفاده از مدل ابزار-غایت، چارچوبی را برای مطالعات مسکن تدارک دید؟ فرض این تحقیق بر این است که، برای پاسخ به سوال اول تحقیق، چارچوب نظری روابط میان افراد، قابلیت‌ها، معانی، فعالیت‌ها و خصوصیات مسکن و استخراج مقولات مرتبط تبیین گردد. در پاسخ به سوال دوم تحقیق، برای بیان تحقق‌پذیری چارچوب گسترش مدل ابزار-غایت این تحقیق، یک تحقیق نمونه موردی در محیط مسکن صورت گرفته است.

پیشینه تحقیق

در حوزه پیشینه تحقیقات کیفی مسکن، کلماتی همچون اولویت سنجی، انتخاب، قصد و مشابه آن کاربرد دارند، که با مطالبی در خصوص معانی ذهنی، تصاویر ذهنی و قابلیت‌های محیط پیرامون ارتباط دارد. اولویت مسکن و معنای یک مسکن دو مقوله تحقیقاتی مهم در هر دو حوزه تحقیقات مسکن و مطالعات محیط-رفتار هستند. اولویت در مسکن از زوایای نظری متفاوت (Mulder, 1996, pp. 212) و با رویکردهای روش‌شناختی متعددی (Timmermans et al, 1994, pp. 217) مورد مطالعه قرار گرفته است. روابط میان اولویت

مروری بر شرایط مسکن در جوامع مختلف نشان می‌دهد که تقریباً هیچ کشوری مدعی حل مشکلات مسکن در جامعه خود نیست. با توجه به مطالعات صورت گرفته، برخی مسائل و مشکلات حوزه مسکن از نوع کمی بوده که ناشی از کمبودهای موجود مسکن، رشد جمعیت، مهاجرت و تنگناهای اقتصادی است. در مقابل، مسائل مهمتری در حوزه مسکن وجود دارد که از نوع کیفی است، که متأثر از ساختارهای فرهنگی و ارزشی جامعه است. یکی از ارکان مهم برنامه‌ریزی مسکن، مطالعه و سنجش حوزه کیفی مسکن با توجه به اطلاعات مستند و قابل اطمینان است، که با توجه به آن‌ها بتوان به طراحی در حوزه مسکن و محیط‌های مسکونی پرداخت.

این پژوهش با هدف شناسایی اولویت‌های افراد در انتخاب خصوصیات مسکن، قصد دارد تا با استفاده از مدل ابزار-غایت، چارچوبی را برای مطالعات مسکن تدارک نماید. «ابزار- غایت» مدلی است که تلاش می‌کند گزینه‌های انتخابی افراد را با ارزش‌ها، اهداف و معانی ذهنی آن‌ها نسبت دهد، که در ارتباط با فرآیند کشف معانی محیط کاربرد دارد (Coolen, 2008, pp. 20; Gutman, 1982, pp. 60-72). چارچوبی که ارزش‌های افراد و گزینه‌های انتخابی آنان را در محیط به هم مرتبط می‌سازد، «مدل ابزار- غایت» است. ارزش‌ها نقش مهمی در هدایت الگوهای انتخاب‌شده افراد دارند. ایده اصلی در مدل ابزار- غایت این است که افراد گزینه‌ای را انتخاب می‌کنند که پیامد مطلوبی داشته و پیامدهای نامطلوب را به حداقل برساند. بنابراین فرض این مدل این است که افراد گزینه حاوی پیامد مطلوب را انتخاب خواهند کرد. ارزش‌ها با ارزیابی مثبت یا منفی با پیامدهای گزینه‌ها ارتباط برقرار می‌کنند. به منظور دستیابی به پیامد مطلوب، گزینه خاصی باید انتخاب شود. یک گزینه خصوصیات مختلفی دارد و برای انتخاب صحیح میان گزینه‌های مختلف با پیامدهای متفاوت، افراد باید خصوصیات گزینه‌های مختلفی که پیامدهای مطلوب را در پی دارند، یاد بگیرند. بنابراین طی یک سلسله به هم پیوسته، ارزش‌ها با پیامدها پیوند دارند و بین پیامد و خصوصیات گزینه‌ها نیز

مسئله‌ای که در مطالعات فوق وجود دارد، این است که دیدگاهی کل‌نگر به مقوله خصوصیات مسکن دارند، و فقط در زمینه کلان برنامه‌ریزی مسکن از جمله بازاریابی کاربرد دارند، لذا در راستای کاربرد سطوح پایین‌تر بخصوص در سطح طراحی معماری، نیاز به دیدگاهی خردنگر با در نظر گرفتن جنبه‌های کالبدی به علاوه جنبه‌های معنای مسکن است. البته، مطالعات فوق دریچه‌ای هستند که به کمک آن می‌توان، چارچوب مناسب را برای پژوهش پیش رو تدارک دید.

«نظریه ابزار- غایت» که برخاسته از مطالعات بازاریابی است، روابط میان کالا و مشتریان را تشریح می‌کند. هر کالا به واسطه مجموعه‌ای از خصوصیات تعریف می‌شود. اهمیت پیامدها بر مبنای توانایی‌شان در ارضای ارزش‌ها و اهداف برانگیزاننده افراد است، بنابراین، روابط میان خصوصیات کالا و ارزش‌ها در نظریه ابزار- غایت غیرمستقیم است.

زنجیره ابزار- غایت^۳ مدلی است که روشی را برای مرتبط ساختن انتخاب یک کالا به تحقق اهداف و ارزش‌ها فراهم می‌سازد. ابزار^۴ در این حیطه کالاهای مصرفی افراد و فعالیت‌های اجرایی آن‌ها است. غایت^۵ هم عقاید مثبت ارزیابی‌شده، همچون آزادی، حریم و دوستی هستند. مهم‌ترین روابط میان ارزش‌ها و اهداف از یک‌طرف و رفتار و اولویت‌ها از طرف دیگر عناصر مدل زنجیره ابزار- غایت را تشکیل می‌دهند. مدل اصلی زنجیره ابزار- غایت (Gutman, 1982, pp. 63) سه مرحله دارد: خصوصیات محصول ◀ پیامدها ◀ ارزش‌ها. مثالی ساده از مدل زنجیره ابزار- غایت به این صورت است: پنج اتاق (خصوصیت) ◀ فضای بیشتر (پیامد) ◀ حریم (ارزش). تحقیقات اولیه در مورد ارزیابی امکان‌پذیری رویکرد ابزار- غایت در حوزه اولویت مسکن توسط کولن (۱۳۹۷، ص ۴۰) صورت گرفته است، لیکن این تحقیقات توسط یک متخصص آمار برای حوزه بازاریابی مسکن تدوین شده است و در حوزه کاربردی محیط و معماری مسکن نقش کم‌رنگی دارد، و فقدان مطالعات محیطی از منظر معماری در آن مشهود است. وجوهی از این مدل، در پژوهش‌هایی همچون میسترز (۲۰۰۹)، نورتقانی (۱۳۹۱)، افشاری و پوردیهیمی (۱۳۹۴، ص ۵-۱۷؛ ۱۳۹۵، ص ۳-۱۷)

در انتخاب مسکن و عوامل کلان برای مثال بازار مسکن و موقعیت اقتصادی، و عوامل خرد همچون سن، درآمد و ترکیب خانوار به طور گسترده مورد مطالعه قرار گرفته است (Clark and Dieleman, 1996). در هر حال، به عوامل کلان شناختی همچون اهداف، عملکردها و ارزش‌ها توجه کمی معطوف شده است که در رابطه با معنای اولویت مسکن برای افراد حرف‌هایی برای گفتن دارد (De Jong and Fawcett, 1981; Lindberg et al., 1987, pp. 81-103).

همچنین، حجم بالایی از تحقیقات در ارتباط با معنای مسکن است که از الگوهای تحقیقاتی همچون روانشناسی، جامعه‌شناسی، جغرافیا، پدیدارشناسی و مطالعات محیط-رفتار نشأت می‌گیرد (Després, 1991, pp. 101; Moore, 2000, pp. 208; Mallet, 2004, pp. 64; Blunt and Dowling, 2006). معنی به صورت یکی از موضوعات اصلی در مطالعات محیط-رفتار دیده می‌شود، چرا که این معنی است که محیط ساخته‌شده و افراد را به هم مرتبط می‌سازد (Rapoport, 1995, pp. 24-51; 1988, pp. 318-334; Moore, 2000, pp. 208-215).

موضوع انتخاب مسکن و اولویت مسکن، مورد توجه محققان در زمینه‌های مختلف بوده است. هر دوی این عناوین تحقیقاتی از زوایای نظری متفاوتی مورد مطالعه قرار گرفته‌اند (Mulder, 1996, pp. 209-232; Clark and Dieleman, 1996; Boumeester, 2004) اولویت، قصد و انتخاب به طور مفهومی در سایر پژوهش از هم تمایز داده شده‌اند (Ajzen and Fishbein, 1980; Ajzen, 1988).

سازمان تحقیقات علمی کشور هلند (NWO)، نیز پروژه‌ای را با نام «رفتار انتخاب مسکن و تجربه مسکن» حمایت مالی نموده است، و برای گروه‌های مختلف و مشخص مصرف‌کنندگان، زنجیره‌های ابزار- غایت به واسطه چندین جنبه موضوع مسکن تعیین شده است (Coolen, 2008, pp. 17-19). البته باید در نظر داشت که سیاست‌گذاری مسکن، در کشورهای مختلف، کاملاً متفاوت است، و تعمیم تجارب سایر کشورها باید با احتیاط صورت پذیرد.

کانونی‌ای که فعالیت هر فرد پیرامون آن سازمان‌دهی می‌یابد.

چیزها برحسب امکاناتی که برای اعمال، مقاصد، اهداف و ارزش‌ها عرضه می‌کنند برای افراد ارزشمند هستند؛ یعنی ممکن است یک چیز دارای خصوصیات خاصی در ارتباط با هدف فرد باشد. مفهوم قابلیت‌ها (Gibson, 1986) اساساً این همخوانی میان خصوصیات ساختاری محیط و مقاصد و اهداف فرد را پررنگ می‌سازد. قابلیت‌ها، روابط میان خصوصیات محیط و توانایی‌های افراد هستند (Chemero, 2003, pp. 181-195).

خصوصیات محیط تنها وجهی از رابطه پویا میان فرد و محیط هستند. وجه دیگر، اهداف و مقاصد ذهنی افراد هستند و این جنبه از رابطه ذهنی فرد و محیط، در گزینش خصوصیات محیط آشکار می‌شوند (Heft, 2001). مطابق با نظریه قابلیت‌ها، معانی چیزها (و مکان‌ها) در روابط میان خصوصیات محیط و انسان قرار دارند (Chemero, 2003, pp. 181-195)، و در بررسی این روابط معانی کشف می‌شوند. معنای بخشی ذاتی یا خصوصیتی از چیز نیست؛ معنای هر چیز در رابطه میان چیز و فرد، موجودیت می‌یابد.

خصوصیات محیط و رویداد فعالیت‌ها در زندگی انسان ارتباط تنگاتنگی با هم دارند. در این زمینه، پوردیهیمی (۱۳۹۰) می‌نویسد: «خصوصیات محیط‌های مسکونی، به ویژگی فعالیت‌های درونی آن‌ها وابسته است، که ارتباط بین فرهنگ و محیط آن‌ها را تعیین می‌کند، یعنی روش زندگی و نحوه فعالیت‌ها در محیط‌های مسکونی مهم هستند.» فعالیت‌ها در جنبه پنهان یعنی معنی فعالیت‌ها متفاوت هستند (Rapoport, 1993, p. 18)، از این رو، معنی یا وجه پنهان فعالیت، مهمترین جنبه آن است.

مطابق با مفاهیم فوق، این تحقیق در گسترش و تحقق‌پذیری مدل ابزار-غایت سه مرحله پیشنهاد می‌دهد؛ (۱) استخراج خصوصیات و فعالیت‌های شاخص مسکن؛ (۲) استخراج سطوح اولویت خصوصیات و فعالیت‌های شاخص مسکن؛ (۳) سنجش معانی مرتبط با خصوصیات و فعالیت‌های مسکن. شکل ۱، روابط میان

افشاری و دیگران (۱۳۹۴، ص ۳-۱۶) و Afshari & Coolen (2015, pp. 4) کاربرد داشته است.

عبارت معنا که در این پژوهش بکار می‌رود، مطابق تعریف مفهوم معنا توسط راپاپورت (۱۹۸۸، ص ۳۱۷-۳۳۶، ۱۹۹۰) و چمر (۲۰۰۳، ص ۱۸۱-۱۹۵) بکار گرفته شده است. معانی به صورت عقاید یا باورهای ذهنی در مورد روابط میان خصوصیات محیط و توانایی‌های افراد و در مورد پیامدهای این روابط تعریف می‌شوند. معنا به عنوان تابعی از مسکن و خصوصیات مسکن تلقی می‌گردد. مسکن به نحوی ساخته می‌شود که بتواند فعالیت‌هایی را که افراد خواستار انجامشان هستند، تأمین نماید و نیز بتواند دیگر کارکردهای پنهان و آشکاری را که افراد انتظار انجامشان را دارند برآورده نماید.

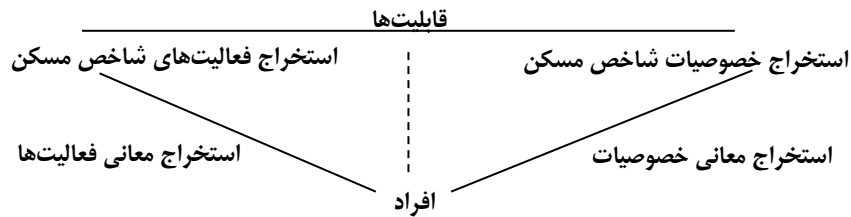
در این باره، راپاپورت بر اهمیت معنا در درک محیط ساخته‌شده تأکید می‌کند (Rapoport, 1988, pp. 317-336, 1990). معنا یکی از مکانیسم‌های اصلی ارتباط‌دهی محیط‌های ساخته‌شده و افراد به واسطه فراهم ساختن منطقی برای چگونگی ساخت و استفاده محیط‌های ساخته‌شده است. وی همچنین استدلال می‌کند که معنا تنها جزئی از عملکرد نیست، بلکه اغلب مهم‌ترین عملکرد محیط ساخته‌شده است.

نظریه زنجیره ابزار- غایت در رابطه با معنا بر پایه لایه‌بندی ویژه کارکردها یا معانی است. در نظریه زنجیره ابزار- غایت، معانی یک خصوصیت بر اساس پیامدها و ارزش‌ها مشخص می‌گردند. ایده سلسله‌مراتبی، مفهوم‌سازی‌ها زمینه لایه‌بندی معانی است، که این موضوع در نظریه ابزار- غایت آشکار است. در زنجیره ابزار- غایت، خصوصیت، پیامدهایش و ارزش‌های مرتبط با آن به صورت سلسله‌مراتبی به هم متصل هستند و این می‌تواند به صورت یک نمودار، تمام روابط میان خصوصیات، پیامدها و ارزش‌ها را ترسیم نماید.

مفهوم دیگری که در مطالعه معنای خصوصیات مسکن با استفاده از مدل ابزار-غایت اهمیت دارد، نظریه گیسیون (۱۹۸۶) در رابطه با قابلیت‌ها است؛ که تمرکز آن هم بر روی روابط افراد و محیط است. محیط مؤثر هر فرد شامل چیزها می‌شود، یعنی چیزهایی که جهت‌گیری هر فرد به سمت آن‌ها است و نقاط

افراد، قابلیت‌ها، معانی، فعالیت‌ها و خصوصیات مسکن و استخراج مقولات مرتبط با آن را نشان می‌دهد.

شکل ۱. چارچوب نظری روابط میان افراد، قابلیت‌ها، معانی، فعالیت‌ها و خصوصیات مسکن و استخراج مقولات مرتبط (مأخذ: نگارندگان با اقتباس از کولن، ۱۳۹۷، ص ۱۶۴)

روش تحقیق

پژوهش در حوزه مسکن مسئله‌ای است، که نیاز به مطالعه تخصصی در هر دو حوزه سکونت و انسان دارد، لذا می‌بایست وجه پیمایشی و اکتشافی تحقیق را در نظر داشت. با توجه به ماهیت پیمایشی و اکتشافی مسئله مطالعه معنای خصوصیات مسکن، و چارچوب نظری وابسته به آن، از «مدل ابزار-غایت» استفاده خواهد شد. یک سوی این تحقیق، یافتن خصوصیات شاخص مسکن است و سوی دیگر آن معانی ذهنی مرتبط با این خصوصیات است، که هر دو سوی این تحقیق برای طراحان مسکن واجد اهمیت است. بنابراین روش تحقیق این مقاله به صورت کیفی (Charmaz, 2006؛ بازگان، ۱۳۸۹) و بر پایه استدلال منطقی (میرجانی، ۱۳۸۹، ص ۳۵-۵۰) خواهد بود. استدلال منطقی روش نتیجه‌گیری بر اساس اصول منطقی حاصل از اندیشیدن است.

برای بیان تحقق‌پذیری چارچوب پیشنهادی این تحقیق، کاربرد این روش در یک تحقیق نمونه موردی در محیط مسکن، در ادامه یافته‌های پژوهش ذکر شده است که دارای روند گردآوری و تجزیه داده‌ها شامل مراحل؛ نمونه‌گیری پژوهش، استخراج خصوصیات فضائی محیط، استخراج فعالیت‌ها و ویژگی‌های قرارگاه‌های رفتار مرتبط با آن، طرح پرسشنامه، انجام مصاحبه نیمه‌ساختاریافته است. داده‌های دریافتی پژوهش نمونه موردی، بوسیله تحلیل رگرسیون قابل بررسی هستند، که خارج از چارچوب مقاله حاضر است، و هدف مقاله از بررسی نمونه موردی، تمثیل نحوه گسترش مدل ابزار-غایت در مطالعات مسکن است.

نتایج و بحث: مطالعه خصوصیات و معانی مسکن با گسترش مدل ابزار-غایت

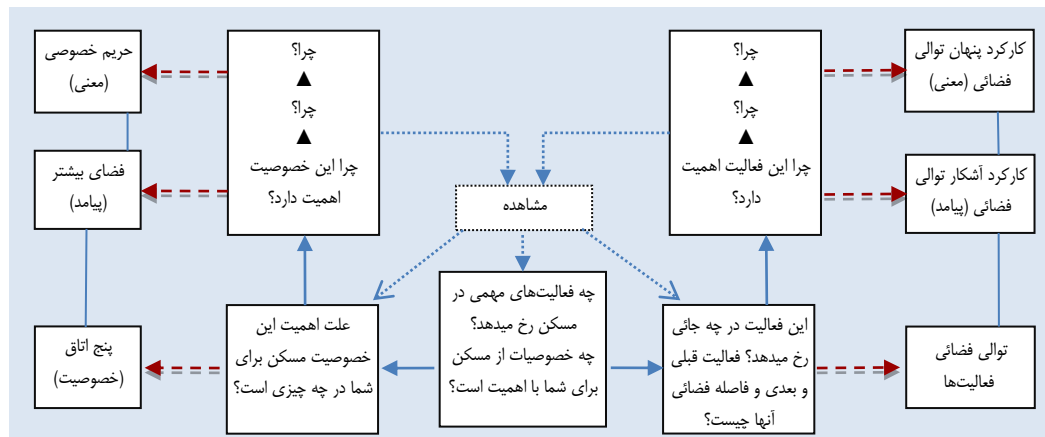
اولین گام در سنجش معانی مرتبط با مسکن به استخراج خصوصیات و فعالیت‌های شاخص مسکن مربوط می‌شود. روش‌های استخراج زیادی می‌تواند به کار گرفته شود، از جمله این که خود پاسخ‌دهندگان خصوصیات را ذکر کنند، تا فهرستی از خصوصیات و فعالیت‌ها به پاسخ‌دهندگان ارائه گردد. از آنجایی که درباره خصوصیات با اهمیت مسکن اطلاعات مناسبی در دست هست. همچنین این امکان وجود دارد که خصوصیات که از نظر پاسخ‌دهندگان با اهمیت تلقی می‌شدند در فهرست‌ها افزوده شود. در مرحله دوم از پاسخ‌دهندگان خواسته می‌شود تا ذکر کنند که کدام سطح از هر خصوصیت شاخص را ترجیح می‌دهند. برای مثال، اگر تعداد اتاق‌ها به عنوان یک خصوصیت شاخص ذکر شده، پاسخ‌دهندگان می‌بایستی اشاره کنند که چه تعداد اتاق را ترجیح می‌دهند.

نقطه آغاز تعیین معانی مرتبط با هر خصوصیت شاخص مسکن است. در مرحله سوم، معانی مرتبط با خصوصیات مسکن به وسیله تکنیک مصاحبه نیمه ساختاریافته با نام نردبانی سنجیده می‌شوند (Reynolds and Gutman, 1988, pp. 11-31). این مصاحبه مطابق با شکل ۲ با قالبی مناسب در ابتدا به وسیله مجموعه‌ای از تحقیقات جهت‌دار از این سؤال که "علت اهمیت این خصوصیت مسکن برای شما در چه چیزی است؟" ادامه می‌یابد. هدف این شکل مصاحبه، تعیین رابطه میان، از یک طرف، سطح مطلوب هر خصوصیت

دسته‌بندی‌ای، مقوله‌بندی نامیده می‌شود که با استفاده از تحلیل محتوایی بر روی داده‌های خام صورت می‌پذیرد. این کار به مجموعه‌ای از مقولات می‌انجامد که برای تمامی پاسخ‌دهندگان مورد استفاده قرار می‌گیرد. پس از آن معنای مرتبط با خصوصیات مسکن هر پاسخ‌دهنده را می‌توان مطابق با این مجموعه مقولات کدگذاری کرد.

شاخص و از طرف دیگر، معنا یا معنای این خصوصیت مسکن برای پاسخ‌دهنده است. داده‌های خام حاصل از مصاحبه‌های نزدبانی، داده‌های کمتر ساختاریافته نامیده می‌شود که می‌تواند در تحلیل‌های بعدی - توصیف، تفسیر، تشریح و در صورت نیاز، در تحلیل آماری و ریاضی- بکار رود. روند گسترش چنین سیستم

شکل ۲. فرآیند انجام مصاحبه با استفاده از مدل ابزار-غایت (مأخذ: نگارندگان)

خصوصیات و فعالیت‌ها و همچنین تبیین گزاره‌ها و نمودار سلسله پیامد-معنی مشهود است. به منظور انجام این مهم، یک نمونه موردی در مسکن محیط روستایی (روستای قزمزاری در غرب استان فارس) صورت گرفته و دو مثال از نمودار سلسله پیامد-معنی برای یک خصوصیت و یک فعالیت ارائه شده است. دلیل انتخاب نمونه موردی مسکن روستایی، یکپارچگی فرهنگی و امکان اخذ جواب‌های لازم در یک محیط نسبتاً کوچک و در دسترس بوده است.

فرآیند گردآوری داده‌ها: فرآیند گردآوری، تجزیه و تحلیل داده‌های پژوهشی شامل دو مرحله اصلی «گردآوری و تجزیه» و سپس «تحلیل داده‌ها» است. روند گردآوری و تجزیه داده‌ها شامل مراحل: نمونه‌گیری پژوهش، استخراج خصوصیات فضایی محیط، استخراج ویژگی‌های قرارگاه‌های رفتار (مربوط به فعالیت‌ها)، طرح پرسشنامه، انجام مصاحبه نیمه‌ساختاریافته و نهایتاً کنترل و بازبینی داده‌های مبتنی بر مشاهده و مصاحبه است. در پژوهش کیفی، نمونه‌گیری با پژوهش کمی تفاوت بسیار دارد، زیرا هدف آن به جای تعمیم یافته‌ها، درک

مقوله‌بندی و کدگذاری داده‌ها، به تشخیص معنای برای هر فرد و برای هر خصوصیت یا فعالیت مسکن می‌انجامد. این معنای مرتبط با خصوصیات مسکن در نظریه زنجیره ابزار- غایت، نردبان نامیده می‌شوند. این موضوع متغیرهای اجتماعی-آماري (برای مثال درآمد، سن و ترکیب خانوار) را در بر دارد. بنابراین، چارچوب این تحقیق قابلیت دسته‌بندی پاسخ‌ها را با توجه به متغیرهای اجتماعی-آماري همچون درآمد، سن و ترکیب خانوار را دارد.

بررسی نمونه موردی: تمثيل گسترش مدل ابزار- غایت و تبیین گزاره‌ها و نمودار سلسله پیامد-معنی

گسترش عملیاتی مدل ابزار - غایت در مطالعات مسکن در مطالب ادامه صورت گرفته است که فرآیند گردآوری، تجزیه و تحلیل داده‌های پژوهشی و تبیین گزاره‌ها و نمودار سلسله پیامد-معنی در حد امکان بیان یک مقاله ارائه شده است. در تحقیقات پیشین درباره مدل ابزار - غایت، فقدان چنین فرآیند ملموسی از مطالعه معنای

بیافتند. همچنین یک فضا می‌تواند همزمان چندین قرارگاه را شامل شود.

روش‌های سنجش و فرآیندهای بدون اشتباه، بدون تفکر و توضیح دقیق، مصاحبه‌ها و ایده‌سازی ارزش نخواهند داشت و لازم است که دقت زیادی در نوشتن اجزاء یک پرسشنامه صورت پذیرد (هومن، ۱۳۸۹؛ سرمد، بازرگان و حجازی، ۱۳۹۰). بنابراین بعد از انجام مراحل فوق و با تکیه بر مفاهیم چارچوب نظری پژوهش، تعدادی مصاحبه اکتشافی برای فهم مقولات مورد پرسش صورت پذیرفت. هدف از این کار، طرح یک پرسشنامه برای انجام مصاحبه نیمه‌ساختاریافته مطابق با مدل ابزار- غایت است.

در هر مقوله با طرح چراهای متوالی از سوی مصاحبه‌گر، تا فهم تمامی معانی ذهنی قابل بیان مصاحبه‌شوندگان ادامه می‌یافت. پایان چراهای متوالی موقعی است که مصاحبه‌شوندگان مطالب دیگری برای اضافه کردن به جواب‌ها ندارند. طرح چراهای متوالی، رهنمون اشباع نظری داده‌ها در هر مصاحبه به شمار می‌رفت.

فرآیند مصاحبه که بر اساس مدل ابزار- غایت تنظیم گردیده است، با توجه به ثبت خصوصیات فضائی و ویژگی‌های قرارگاه‌های رفتار مسکن و پرسشنامه پژوهش انجام گردید. مصاحبه نیمه‌ساختاریافته پژوهش، به صورت نردبانی و با طرح چراهای متوالی، پیامدهای خصوصیات و متعاقباً معانی حاکم بر خصوصیات و ویژگی‌های مسکن را مورد پرسش قرار داده است.

روند تحلیل داده‌ها: روند تحلیل داده‌ها شامل؛ پردازش داده‌ها در تحلیل محتوا، کدگذاری داده‌های گردآوری‌شده، تحلیل داده‌های خصوصیات فضائی، تحلیل داده‌های ویژگی‌های قرارگاه‌های رفتار، تشریح گزاره‌های سلسله پیامد- معنی خصوصیات، و نهایتاً بررسی برآیند گزاره‌های سلسله خصوصیت-پیامد-معنی است.

اطلاعات گردآوری‌شده در قالب نقشه‌های انتظام فضائی، دیگرام‌های قرارگاه‌های رفتار، تصاویر محیط و فعالیت‌ها، محتوای مصاحبه‌ها و برداشت‌های محقق از مشاهده و مصاحبه جهت تحلیل محتوای آن مورد بررسی و بازبینی قرار گرفت. این داده‌ها ترکیبی از مشاهده و مصاحبه در محیط مسکونی مورد پژوهش

عمیق از پدیده مورد بررسی است. انتخاب مشارکت‌کنندگان در پژوهش کیفی با هدف دستیابی به بیشترین اطلاعات درباره پدیده مورد بررسی انجام می‌شود، لذا در پژوهش کیفی، نمونه‌های پژوهش انتخاب یا دعوت می‌شوند. نمونه‌گیری هدفمند به معنی انتخاب هدف‌دار واحدهای پژوهش برای کسب اطلاعات یا دانش است. استفاده از روش اشباع داده در پژوهش‌های کیفی به عنوان استاندارد طلایی پایان نمونه‌گیری در نظر گرفته می‌شود (رنجبر و دیگران، ۱۳۹۱، ص ۲۳۸-۲۵۰).

پس از انتخاب نمونه‌های مناسب پژوهش، خصوصیات کالبدی محیط از طریق عکس‌برداری و ترسیم نقشه‌های معماری، مستند گردید. در این مرحله، خصوصیات مسکن همچون؛ «ابعاد فضائی، جهتگیری جغرافیائی، قرارگیری در محیط طبیعی، فرم فضائی، فن ساخت، همجواری فضاها، مبلمان، موقعیت ورودی و همچنین نوع فعالیت قرارگاه‌های فضا» ثبت گردید. این خصوصیات مجدداً پس از انجام مصاحبه‌های پژوهش، در صورت لزوم اصلاح شد. در محیط زندگی انسان، علاوه بر رویداد خود فعالیت‌ها، وجوه زمانی و فضائی آن‌ها نیز اهمیت دارد. رویداد فعالیت‌ها در محیط مسکن با زمانمندی و فضا‌مندی همراه است، که نظام فعالیت‌ها را در نظامی از قرارگاه‌های رفتار در محیط زندگی شکل می‌دهد. متعاقب ترسیم نقشه انتظام فضائی مسکن نمونه‌های پژوهش، طی پرسش‌های اولیه و سپس مصاحبه‌های میدانی، دیگرام انتظام قرارگاه‌های رفتار در ارتباط با فعالیت‌ها در مسکن ترسیم گردید. در این دیگرام‌ها، ویژگی‌های همچون؛ «فعالیت قرارگاه‌ها، افراد شامل، فضای محاطی، مقطع زمانی و بازه زمانی رویداد فعالیت قرارگاه‌ها، فعالیت قبل و بعد و تفاوت فضائی و زمانی فعالیت قرارگاه (توالی زمانی و فضائی قرارگاه‌ها)، تفکیک و تجمع قرارگاه‌ها، نشانه‌های وجود قلمرو قرارگاه، خصوصیات فضائی قرارگاه، تأثیر فعالیت قرارگاه بر انتظام فضاها، تأثیر معانی فعالیت قرارگاه بر انتظام فضاها، اثر ویژگی‌های محیط طبیعی بر انتظام قرارگاه و اثر خصوصیات قرارگاهی بر انتظام فضا» مورد بررسی قرار گرفت. در مسکن روستائی، در طول زمان، قرارگاه‌های رفتار متفاوتی می‌توانند در یک فضا اتفاق

خصوصیت-پیامد-معنی^۷ بیان شده‌اند. پس از بررسی داده‌های مصاحبه‌های مبتنی بر نقشه‌های انتظام فضایی و دیگرام قرارگاه‌های رفتار، نکات ذکر شده از سوی مصاحبه‌شوندگان به صورت گزاره‌های سلسله پیامد-معنی خصوصیات محیط و ویژگی‌های قرارگاه‌های رفتار جمع‌بندی گردید. این گزاره‌ها، چکیده نتایج ترکیبی مشاهده و مصاحبه درباره وجه مختلف خصوصیات و فعالیت‌ها در مسکن گروه مورد مطالعه هستند. این گزاره‌ها تا حد ممکن خلاصه شده‌اند، تا معانی حاکم بر انتظام فعالیت‌ها و خصوصیات محیط در دسترس قرار گیرند.

به عنوان یک مثال از شکل‌گیری گزاره‌ها؛ مشاهده دیگرام قرارگاه‌های رفتار نشان داد که قرارگاه‌های آسپزی از قرارگاه‌های پذیرائی مهمان دارای فاصله فضائی هستند. روند مصاحبه نردبانی پژوهش مشخص نمود، که این تفکیک فضائی، نشان از رعایت الگوهای فرهنگی فواصل شنیداری، بویایی و بینائی دارد و دارای دو پیامد است. پیامد اول به خاطر تأثیر فعالیت‌های قرارگاه‌های آسپزی است که در صورت عدم تفکیک فضائی مناسب، بر جایگاه اجتماعی خانوار در تعاملات اجتماعی لطمه می‌زند. دوم، این تفکیک فضائی به منظور رعایت محریمیت زنان خانوار به عنوان انجام‌دهنده فعالیت‌های قرارگاه‌های آسپزی صورت گرفته است. این فرآیند مشاهده و مصاحبه به صورت گزاره‌های تحلیلی «خصوصیت-پیامد-معنی» به صورت ذیل بیان شده‌اند. در این گزاره‌ها هر پیامد با علامت ◀ نشان داده شده است. به علت گستردگی گزاره‌های استخراج شده از مصاحبه‌ها، به منظور دسته‌بندی قابل فهم یافته‌های پژوهش، این گزاره‌ها به صورت «نمودار سلسله پیامد-معنی» مطابق با شکل ۳ ترسیم گردیده‌اند.

- تفکیک قرارگاه‌های آسپزی از قرارگاه‌های پذیرائی از مهمان ▶ عدم تأثیر منفی فعالیت‌های آسپزی بر فعالیت قرارگاه‌های پذیرائی از مهمان ▶ رعایت وجهه فعالیت پذیرائی از مهمان متناسب با جایگاه اجتماعی خانوار
- تفکیک قرارگاه‌های آسپزی از قرارگاه‌های پذیرائی از مهمان ▶ رعایت فواصل مناسب برای رعایت

است. تحلیل محتوا^۶ در جستجوی دریافت جنبه‌های ادراکی یا ادراکات ضمنی قابل استخراج از داده‌های خام است (کریپندورف، ۱۳۹۰). بر اساس این فن، تلاش می‌شود که از متن یک مصاحبه یا مشاهده، اطلاعات لازم جهت تحلیل پژوهش اخذ گردد.

تحلیل محتوا مرحله‌ای از فرآیند پردازش اطلاعاتی است که بوسیله آن محتوای داده‌ها خام با استفاده از قوانین طبقه‌بندی شده و نظام‌مند، تغییر و تبدیل می‌یابد و به صورت داده‌های خلاصه شده و قابل مقایسه در می‌آید (آذر، ۱۳۸۰، ص ۴). در این پژوهش، محتوای اطلاعات گردآوری شده در بخش‌های مختلفی از جمله خصوصیات فضائی، ویژگی‌های قرارگاه‌های رفتار و تغییرات انتظام فضائی محیط مورد تحلیل قرار گرفت. در این مرحله داده‌های مبتنی بر مشاهده و مصاحبه به صورت کدگذاری باز مورد توجه قرار گرفتند.

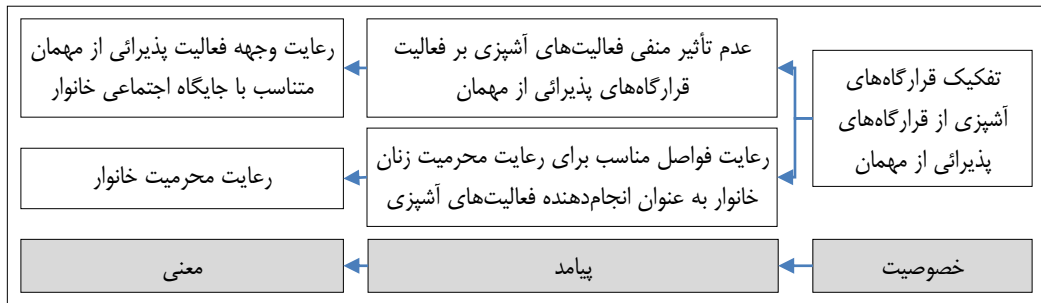
چرخه کدگذاری مقولات نیازمند مهارت‌هایی همچون دسته‌بندی، اولویت‌بندی، یکپارچه‌سازی، ترکیب‌سازی، خلاصه‌سازی، مفهوم‌سازی و ساخت نظریه است (Saldaña, 2010). رویکرد کدگذاری اطلاعات توسط روش فوق بر پایه کدگذاری به صورت «باز، محوری و انتخابی» است (استراس و کوربین، ۱۳۸۷)، که در این پژوهش مورد استفاده قرار گرفته است.

در روند تحلیل، داده‌های گردآوری شده در سه مرحله، کدگذاری گردیدند. در مرحله اول، همه داده‌ها به صورت «کدگذاری باز» مورد توجه قرار گرفتند. در مرحله دوم، داده‌ها به صورت «انتخابی» درج‌داول تحلیل داده‌های خصوصیات فضائی، تحلیل داده‌های قرارگاه‌های رفتار و تحلیل داده‌های تغییرات انتظام فضائی کدگذاری گردید. در مرحله سوم، داده‌های تحلیلی «کدگذاری محوری» گردیدند، تا نکات تحلیلی برای نتیجه‌گیری پژوهش به دست آید. این کدگذاری‌ها، به صورت گزاره‌های خصوصیات-پیامد-معنی در جداول مربوطه عنوان گردیدند. کدگذاری نظام‌مند داده‌ها در این روند، موجب توجه کامل به همه داده‌ها و لحاظ آن‌ها در فرآیند پژوهش گردید.

گزاره‌ها و نمودار سلسله پیامد-معنی خصوصیات: کدگذاری داده‌های پژوهش در چارچوب مدل ابزار-غایت در قالب گزاره‌های تحلیلی سلسله

محرمیت زنان خانوار به عنوان انجام‌دهنده فعالیت‌های آشپزی ◀ رعایت محرمیت خانوار

شکل ۳. مثال نمودار سلسله پیامد- معنی بر اساس گزاره‌های منتج از مصاحبه نیمه‌ساختاریافته (مأخذ: نگارندگان)

بررسی نمونه نمودار سلسله فعالیت-پیامد-

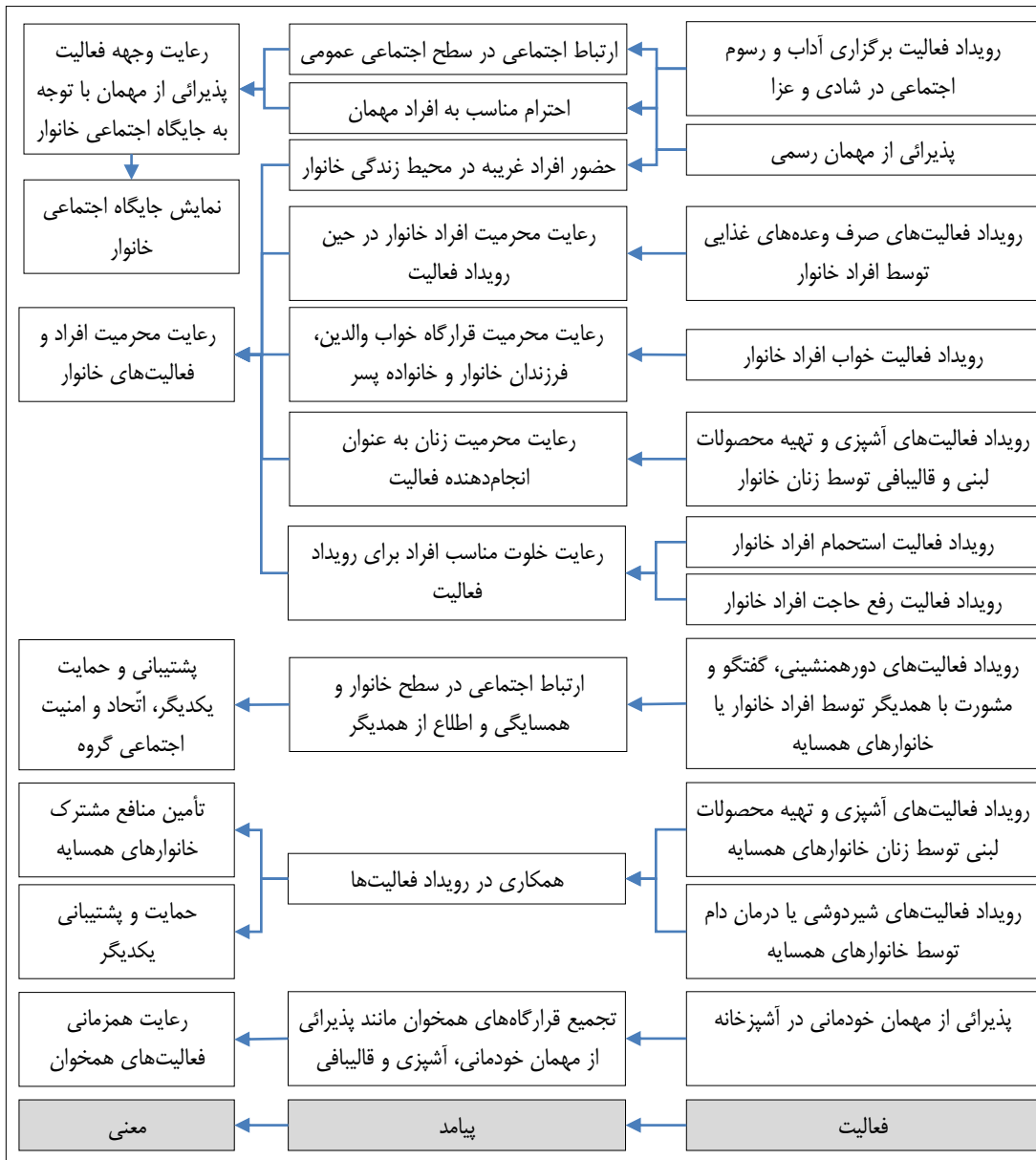
معنی: بررسی سلسله پیامد- معنی رویداد فعالیت‌ها در محیط مسکن نمونه موردی نشان می‌دهد که افراد انجام‌دهنده فعالیت‌ها بر ویژگی‌ها و انتظام قرارگاه فعالیت‌ها تأثیر تعیین‌کننده‌ای می‌گذارند، بطوری که قرارگاه‌های حضور و فعالیت مردان و زنان خانوار خصوصیات فضائی متفاوتی را می‌طلبند. قرارگاه‌های والدین و فرزندان و همچنین قرارگاه‌های مهمان رسمی یا مهمان خودمانی نیز علیرغم انجام فعالیت مشابه، معانی و پیامدهای متفاوتی را بر قرارگاه‌های خود حاکم می‌نمایند. «رویداد فعالیت پذیرائی از مهمان رسمی» با «نمایش جایگاه اجتماعی خانوار» در ارتباط است و امکان رویداد همزمان یا مجاورت با دیگر قرارگاه‌های فعالیت در مسکن را ندارد و در ضمن حضور مهمان رسمی نیازمند رعایت محرمیت افراد خانوار بخصوص زنان است. ولی «رویداد فعالیت پذیرائی از مهمان خودمانی» امکان همزمانی با دیگر فعالیت‌ها از جمله آشپزی و قالبیابی را دارد. لذا رویداد فعالیت «پذیرائی از مهمان» با توجه به نوع مهمان با پیامدها و معانی متفاوتی همراه است. نمودار سلسله پیامد- معنی تأثیر افراد بر معانی فعالیت‌ها در قالب نمودار شکل ۴ ترسیم شده‌اند.

معانی حاکم بر رویدادهای رفتار از جنسیت افراد نیز تأثیر می‌گیرد. در این راستا، رویداد فعالیت توسط زنان خانوار

نیازمند رعایت محرمیت آنان است. در مسکن نمونه موردی، محرمیت زنان و قرارگاه‌های فعالیت آنان، پیامدها و خصوصیات فضائی مناسبی را دارا هستند، تا محرمیت آنان تأمین شود. رعایت محرمیت افراد خانوار در رویداد «فعالیت خواب شبانه» والدین، فرزندان و خانواده پسر نیز مورد توجه است.

تعاملات اجتماعی افراد بر قرارگاه‌ها تأثیر می‌گذارد. در یک ارتباط اجتماعی همسایگی، رویداد «فعالیت‌های آشپزی و تهیه محصولات لبنی توسط زنان خانوارهای همسایه»، «فعالیت‌های مشترک شیردوشی و درمان دام» و به طور کلی «همکاری بین افراد خانوارهای همسایه»، که در راستای «پشتیبانی و تقویت یکدیگر» و «تأمین منافع مشترک» رخ می‌دهد، انتظام خاصی از قرارگاه‌ها را در سطح همسایگی ایجاد می‌نماید. رویداد فعالیت‌های دورهمنشینی، گفتگو و مشورت با همدیگر توسط افراد خانوار یا خانوارهای همسایه نیز که با پیامد «گذران اوقات فراغت» همراه است، نیز با هدف «اطلاع از همدیگر، پشتیبانی و حمایت یکدیگر» روی می‌دهد، و باعث انتظام قرارگاه‌هایی در نمونه موردی مسکن روستائی می‌گردد.

شکل ۴. نمودار سلسله پیامد- معنی فعالیت‌ها در پروژه راهنمای تحقیق (مأخذ: نگارندگان)

معنی، خصوصیت (فواصل عناصر فضائی) در شکل ۵ تشریح شده است. فواصل فضائی، تحت تأثیر معانی حاکم بر انتظام قرارگاه‌های دورن فضاها هستند. در نمونه موردی تحقیق، در عمده موارد، تفکیک قرارگاه‌ها و ایجاد فواصل فضائی به منظور رعایت وجهه فعالیت پذیرایی از مهمان با توجه به جایگاه اجتماعی خانوار صورت می‌پذیرد. در مواردی نیز، تفکیک قرارگاه‌ها و ایجاد فواصل فضائی متأثر از رعایت محرمیت خانوار انجام می‌گیرد. همچنین برای رعایت محرمیت قرارگاه

نکته مهمی که از «معانی فعالیت‌ها» می‌توان فهمید، این است که رویداد یک فعالیت توسط افراد مختلف از نقطه نظر جنسیت یا جایگاه اجتماعی، معانی متفاوت و مکملی را بر قرارگاه حضور آنان حاکم می‌نماید. این معانی مکمل، منشأ تعیین خصوصیات فضائی و زمانی قرارگاه‌های رفتار در محیط زندگی است.

بررسی نمونه نمودار سلسله خصوصیت-پیامد-معنی: برای بررسی مثال سلسله خصوصیت-پیامد-

فضائی با توجه به الگوهای فرهنگی رعایت فواصل مناسب شنیداری، بویایی و بینائی شکل می‌پذیرد. معانی حاکم بر تجمیع قرارگاه‌ها و تجمیع فضاهای آن حاکی از «تسهیل روابط فضائی قرارگاه‌های رفتار، توالی زمانی مناسب رویدادهای رفتار و رعایت همزمانی فعالیت‌های همخوان» است.

خواب والدین و فرزندان یا افراد مهمان یا خانواده پسر، تفکیک قرارگاه‌های رفتار و ایجاد فواصل فضائی روی می‌دهد. تأمین شرایط مطلوب اقلیمی برای عدم مزاحمت گرد و خاک و بو و یا رطوبت، عامل تفکیک فضاهای مربوط به دام و کشاورزی است. مسئله قابل توجه این است که همه این تفکیک‌های قرارگاه‌ها و ایجاد فواصل

شکل ۵. نمودار سلسله پیامد- معنی خصوصیت (فواصل عناصر فضائی) در پروژه راهنمای تحقیق (مأخذ: نگارندگان)

نتایج بررسی نمونه موردی: ارائه کل نمودارهای

سلسله پیامد- معنی خصوصیت در بررسی نمونه موردی فراتر از چارچوب مقاله حاضر است، اما برآیند نتایج بررسی نشان داد که عوامل معنایی تأثیرگذار بر محیط مسکن در دو سطح قابل جمع‌بندی است.

برای دسته‌بندی دو سطح معنایی تأثیرگذار و اعتمادپذیری نتایج، عوامل معنایی با سه نفر متخصص در این زمینه به بحث و بررسی گذاشته شد و با توجه به اشتراک نظر مقرر شد که با توجه «منشأ» و «اثرگذاری»، این عوامل تفکیک گردد. سطح اول عوامل معنایی در نمونه موردی مسکن روستائی، از ارزش‌ها و روش زندگی جمعی و کلان نشأت می‌گیرند و سطح دوم عوامل ذهنی سازنده محیط‌های زندگی هستند که از رویدادهای رفتاری خرد تأثیر می‌پذیرند.

سطح اول عوامل معنایی در نمونه موردی مسکن روستائی، از مؤلفه‌های روش زندگی جمعی و کلان همچون: «جایگاه اجتماعی، حریمیت، هویت، خویشاوندی، امنیت و معیشت» نشأت می‌گیرند. در صدر این نمودار، عوامل معنایی «نمایش جایگاه اجتماعی» و «رعایت حریمیت خانواده» قرار دارند، که در نتایج تحلیلی مصاحبه‌ها قابل توجه بودند. علاوه بر این دو عامل، «نمایش هویت اجتماعی»، «نمایش سلسله مراتب خویشاوندی»، «نمایش حمایت یکدیگر، اتحاد و امنیت»، و «تأمین منافع مشترک» ریشه در الگوهای فرهنگی روش زندگی جمعی قرار دارند. عوامل «تأمین معیشت خانوار» و «درآمد توسط خانوار» نیز به خاطر پیامدهای تأثیرگذار آن بر محیط مسکن روستائی برای رفع نیازهای اولیه و حیاتی خانوارهای روستائی اهمیت خاص خود را دارد. در واقع، این معانی که حاصل از تحلیل مشاهدات و مصاحبه‌های پژوهش بوده‌اند، قوانین ذهنی حاکم بر روش زندگی هستند که خصوصیات محیط مسکن آنان جوابی به این معانی است. بنابراین در هر گونه برنامه‌ریزی برای محیط مسکن این گروه باید مد نظر قرار گیرد.

دسته دوم عوامل ذهنی سازنده محیط‌های زندگی در نمونه موردی، از رویدادهای رفتار خرد تأثیر گرفته و به طور مستقیم بر خصوصیات کالبدی محیط مسکن

روستائی تأثیر می‌گذارند. در صدر این عوامل، عامل «تأمین خصوصیات کالبدی مناسب رویدادهای رفتاری» با تأمین «ابعاد، هندسه، بستر و میلمان» امکان رویدادهای رفتاری را فراهم می‌آورد. عامل «تسهیل روابط فضائی قرارگاه‌های رفتار» با راهکارهای «مجاورت، دسترسی، تجمیع قرارگاه‌ها و استفاده‌های متعدد از یک قرارگاه» محیط مسکن را متأثر می‌سازد. عامل بعدی «انتظام زمانی مناسب رویدادهای رفتاری» است که باعث «توالی زمانی، بازه و موقعیت زمانی، اولویت‌بندی زمانی و همزمانی» رویدادهای رفتاری در محیط نمونه موردی مسکن روستائی می‌گردد. عامل «تأمین شرایط مطلوب اقلیمی رویدادهای رفتاری» با رفع تنش‌های اقلیمی و تأمین شرایط آسایش اقلیمی از قبیل «رطوبت، دما، وزش باد، گرد و خاک و بو» نیز شرایط رویدادهای رفتاری روش زندگی را در محیط مهیا می‌کنند.

نتیجه‌گیری

«ابزار- غایت» مدلی است که تلاش می‌کند گزینه‌های انتخابی افراد را با ارزش‌ها، اهداف و معانی ذهنی آن‌ها نسبت دهد، که در ارتباط با فرآیند کشف معانی محیط کاربرد دارد. «مدل ابزار- غایت» مدلی است که ابتدا در بازاریابی بر اساس ربط خصوصیات و کشف پیامدها به ارزش‌های مورد نظر مشتریان اهمیت می‌دهد، و این مدل به لحاظ استفاده از یک مصاحبه نردبانی برای کشف سلسله «خصوصیت، پیامد و ارزش» به نظریه نردبانی نیز مشهور است.

در پاسخ به سوال اول تحقیق، هدف اصلی این پژوهش، گسترش یک چارچوب به منظور مطالعه معنای خصوصیات و فعالیت‌های مسکن برای برنامه‌ریزی و ارائه راهکار طراحی در حوزه مسکن است. در این تحقیق، خصوصیات مسکن به صورت کارکردی دیده می‌شوند که افراد برای دستیابی به اهداف و ارزش‌های خود در پی آن هستند. معنای خصوصیات مسکن در این روابط کارکردی قرار می‌گیرد. از این رو، مدل پیشنهادی در این پژوهش، خصوصیات مسکن را با معنایی که برای افراد دارد، مرتبط می‌سازد.

منابع

- آذر، عادل. (۱۳۸۰). بسط و توسعه روش آنتروپی شانون برای پردازش داده‌ها در تحلیل محتوی. علوم انسانی دانشگاه الزهراء(س)، ۳۷ و ۳۸، ۱۸-۱.
- استراس، آنسلم. و جولیت کوربین. (۱۳۸۷). اصول روش تحقیق کیفی، نظریه مبانی رویه‌ها و شیوه‌ها. (بیوک محمدی، مترجم) تهران: انتشارات پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- افشاری، محسن. و شهرام پوردیهیمی. (۱۳۹۴). توالی معنادار فعالیتها در مسکن، مطالعه موردی ایل قشقائی. مطالعات معماری ایران، ۷، ۵-۱۷.
- افشاری، محسن. و شهرام پوردیهیمی. (۱۳۹۵). مقیاس‌های روش زندگی در مسکن. مسکن و محیط روستا، ۱۵۴، ۳-۱۷.
- افشاری، محسن. و شهرام پوردیهیمی. و بهرام صالح صدق‌پور. (۱۳۹۴). سازگاری محیط با روش زندگی انسان، یک چارچوب نظری، یک مطالعه موردی. مسکن و محیط روستا، ۱۵۲، ۳-۱۶.
- بازرگان، عباس. (۱۳۸۹). مقدمه‌ای بر روش‌های تحقیق کیفی و آمیخته، رویکردهای متداول در علوم رفتاری. تهران: نشر دیدار.
- رنجبر، هادی. & دیگران. (۱۳۹۱). نمونه‌گیری در پژوهش‌های کیفی: راهنمایی برای شروع. دانشگاه علوم پزشکی ارتش جمهوری اسلامی ایران، ۳، ۲۵۰-۲۳۸.
- سرمد، زهره. بازرگان، عباس. & حجازی، الهه. (۱۳۹۰). روش‌های تحقیق در علوم رفتاری. تهران: نشر آگه.
- کریپندورف، کلوس. (۱۳۹۰). تحلیل محتوا، مبانی روش‌شناسی. (هوشنگ ناییبی، مترجم) تهران: نشر نی.
- کولن، هنی. (۱۳۹۷). معنای خصوصیات مسکن، مباحث مفهومی و روش‌شناختی. (محسن افشاری، مترجم). اصفهان: انتشارات دانشگاه هنر اصفهان.
- میرجانی، ح. (۱۳۸۹). استدلال منطقی به مثابه روش پژوهش. صغه، ۵۰، ۳۵-۵۰.

در پاسخ به سوال دوم تحقیق، برای بیان تحقق‌پذیری چارچوب گسترش مدل ابزار-غایت این تحقیق، در یک تحقیق نمونه موردی در محیط مسکن، روند تبیین گزاره‌ها و نمودار سلسله پیامد-معنی خصوصیات و فعالیت‌ها صورت گرفته است، تا انجام و تکرار تحقیق در دسترس مخاطبین باشد.

برآیند نتایج بررسی نمونه موردی نشان داد که عوامل معنایی تأثیرگذار بر محیط مسکن در دو سطح قابل جمع‌بندی است. سطح اول عوامل معنایی، از ارزش‌ها و روش زندگی جمعی و کلان نشأت می‌گیرند و سطح دوم عوامل ذهنی سازنده محیط‌های زندگی هستند که از رویدادهای رفتاری خرد تأثیر می‌پذیرند. سطح اول عوامل معنایی در نمونه موردی مسکن روستائی، از مؤلفه‌های روش زندگی جمعی و کلان همچون؛ «جایگاه اجتماعی، محرمیت، هویت، خویشاوندی، امنیت و معیشت» نشأت می‌گیرند، و دسته دوم عوامل ذهنی سازنده محیط‌های زندگی در نمونه موردی، از رویدادهای رفتار خرد تأثیر گرفته و به طور مستقیم بر خصوصیات کالبدی محیط مسکن روستائی تأثیر می‌گذارند، که شامل عوامل «تأمین خصوصیات کالبدی مناسب رویدادهای رفتاری»، «تسهیل روابط فضائی قرارگاه‌های رفتار»، «انتظام زمانی مناسب رویدادهای رفتاری»، و «تأمین شرایط مطلوب اقلیمی رویدادهای رفتاری» است. مراحل پیشرفته‌تر مطالعات معنای خصوصیات مسکن با گسترش مدل ابزار-غایت، می‌تواند به ارائه راهکار در خصوص برنامه‌ریزی مسکن ختم گردد، که به لحاظ اولویت‌بندی خصوصیات شاخص مسکن و همچنین ارائه راهکار در خصوص برنامه‌ریزی مسکن به لحاظ معنایی مرتبط با خصوصیات و فعالیت‌ها در محیط مسکن مهم هستند.

پی‌نوشت

1. Means-End Model
2. Laddering Theory
3. Means-End chain
4. Means
5. End
6. Content Analysis
7. Feature-Consequence-Meaning Chain

- approaches to microlevel studies in developed and developing countries, New York, Pergamon.
- Després, Carole. (1991), The meaning of home: literature review and directions for future research and theoretical development, Architectural and planning research, 8, pp. 96-115.
 - Gibson, James. (1986), the ecological approach to visual perception, Erlbaum, Mahwah.
 - Gutman, Jonathan. (1982), A means-end chain model based on consumer categorization processes, Journal of Marketing, 46, pp. 60-72.
 - Heft, Harry. (2001), Ecological psychology in context. James Gibson, Roger Barker, and the legacy of William James's radical empiricism, Erlbaum, Mahwah.
 - Lindberg, Erik. Tommy Gärling, Henry Montgomery and Rolf Waara (1987), People's evaluation of housing attributes. A study of underlying beliefs and values, Scandinavian Housing and Planning Research, 4, pp. 81-103.
 - Mallett, Shelly. (2004), Understanding home: a critical review of the literature, The Sociological Review. 52, pp. 62-89.
 - Meesters, Janine. (2009). The meaning of Activities in the dwelling and residential environment, A structural approach in people-environment relation. Amsterdam: IOS Press.
 - Moore, Jeanne. (2000), Placing home in context, Environmental Psychology, 20, pp. 207-217.
 - Mulder, Clara. (1996), Housing choice: Assumptions and approaches, Netherlands Journal of Housing and the Built Environment, 11, pp. 209-232.
 - Rapoport, Amos. (1988), Levels of meaning in the built environment, in: Poyatos, F. (Ed.), Cross-cultural perspectives in nonverbal communication, C. J. Hogrefe, Toronto, pp. 317-336.
 - نورتقانی, عبدالمجید. (۱۳۹۱). معنا در مسکن، مدل یابی انتظام معنای مسکن ترکمن، رساله دکتری. تهران: دانشگاه شهید بهشتی.
 - هومن, حیدرعلی. (۱۳۸۹). اندازه‌گیری‌های روانی و تربیتی (فن تهیه تست و پرسشنامه). تهران: موسسه چاپ و انتشارات پیک فرهنگ.
 - Afshari, Mohsen. Coolen, Henny. (2015). The Meanings of Spatial Sequences in Qashqai Dwellings. Open House International, 40 (3). pp. 68-75.
 - Ajzen, Icek. (1988), Attitudes, personality and behavior, Open University Press, Milton Keynes.
 - Ajzen, Icek. and Martin Fishbein (1980), Understanding attitudes and predicting social behavior, Prentice-Hall, Englewood Cliffs.
 - Blunt, Alison. and Robyn Dowling (2006), Home, Routledge, Abingdon.
 - Boumeester, Harry. (2004), Duurdere koopwoning en wooncarriere: een modelmatige analyse van de vraagontwikkeling aan de bovenkant van de Nederlandse koopwoningmarkt, Delft University Press, Delft.
 - Charmaz, Kathy. (2006). Constructing Grounded Theory, a Practical Guide Through Qualitative Analysis. London: Sage Publications.
 - Chemero, Anthony. (2003). An Outline of a Theory of Affordances. Ecological Psychology, 15(2), 181-195.
 - Clark, William and Frans Dieleman (1996), Households and housing. Choice and outcomes in the housing market, New Brunswick, Center for Urban Research Policy, New Jersey.
 - Coolen, Henny. (2008). The meaning of dwelling features, Conceptual and methodological issues. Amsterdam: IOS Press.
 - De Jong, Gordon. and Robert Fawcett (1981), Motivations for migration: An assessment and a value-expectancy research model, in: De Jong, G.F. and R.W. Gardner (Eds), Migration decision making. Multidisciplinary

- Rapoport, Amos. (1990), The meaning of the built environment, University of Arizona Press, Tucson (2nd edition).
- Rapoport, Amos. (1993). System of activities and system of settings. In S. Kent, Domestic Architecture and the use of space, an interdisciplinary cross-cultural study (pp. 9-20). Cambridge: Cambridge University Press.
- Rapoport, Amos. (1995), A critical look at the concept 'home', in: Benjamin, D. N. and D. Stea (Eds), The home: words, interpretations, meanings, and the environment, Aldershot, Avebury, pp. 25-52.
- Reynolds, Thomas. and Jonathan Gutman (1988), Laddering theory, method, analysis, and interpretation, Journal of Advertising Research, 28, pp. 11-31.
- Timmermans, Harry. Eric Molin and Lily van Noortwijk (1994), Housing choice processes: Stated versus revealed modelling approaches, Netherlands Journal of Housing and the Built Environment, 9, pp. 215-227.

